

אדר ב' התשפ"ב
אפריל 2022

הערכת המודיעין הבריטית לאחר 'השבת השחורה'

אל"ם בדימוס דניאל רוזן

רקע

באוקטובר 1945, כשמנהיגות היישוב הבינה שהבריטים נחושים בהתנגדותם לקיום היישוב היהודי בארץ ישראל ומתכחשים להצהרת בלפור, קמה 'תנועת המרי העברי' – שיתוף פעולה מבצעי בין 'ההגנה', האצ"ל והלח"י. אופי המאבק בבריטים השתנה, מ'מאבק צמוד' (פגיעה נקודתית ביעדים בריטיים 'הצמודים' לסיכול העפלה) ל'מאבק רצוף' (תקיפה כוללת ורציפה של יעדים בריטיים). המבצע הראשון היה שחרור 200 מעפילים ממחנה המעצר בעתלית בליל 9–10 באוקטובר 1945. תקיפות נוספות היו פיצוץ מסילות ברזל, פשיטות על תחנות מכ"ם ומתקני משטרה, ופיצוץ עשרה גשרים בליל הגשרים, 16–17 ביוני 1946.

כתגובה יצאו הבריטים למבצע נרחב נגד הסוכנות היהודית ו'ההגנה', הוא מבצע 'אגתה', שכונה – 'השבת השחורה' (29 ביוני 1946). גבולות הארץ נחסמו; קווי הטלפון נותקו; עוצר הוטל על הערים הראשיות; בניין הסוכנות היהודית בירושלים נתפס בידי הצבא הבריטי וכל מסמכיו הוחרמו; מנהיגי היישוב נעצרו; בפשיטה על 27 יישובים נעצרו כ-2,700 איש, בהם כ-200 אנשי פלמ"ח; כרטסת מטה הפלמ"ח בקיבוץ מזרע נתפסה; מחסן הנשק הגדול בקיבוץ יגור נחשף. המכה ליישוב הייתה קשה.

שיתוף הפעולה בין 'ההגנה', האצ"ל והלח"י נפסק לאחר פיצוץ מלון המלך דוד בירושלים, בו שכנו משרדי המפקדה הבריטית הראשית, בידי אצ"ל, מספר שבועות לאחר מכן – ב-22 ביולי 1946.

מחומר ארכיוני בריטי שנחשף לאחרונה לעיון מחקרי מתברר כי לבריטים הייתה עליונות מוחלטת על 'ההגנה' במודיעין תקשורת (COMINT - Communications Intelligence). הבריטים האזינו לרשתות הרדיו ששירות הקשר של 'ההגנה' הפעיל ופיצחו את הצפנים שבשימושו משנת 1939. בשנת 1944 נקבעו רשתות אלה כיעד מועדף, והבריטים הקימו מנגנון יעיל של קליטת התשדורות (בארץ ובמצרים), העברתם ללונדון לשם פענוח הצפנים ותרגום התוכן מעברית לאנגלית, והחזרתם ארצה להפצה של המידע המפוענח, שהיה לבריטים מקור מודיעין עיקרי וחשוב.¹

להמחשת העליונות הבריטית במודיעין תקשורת נציג את הערכת המודיעין הבריטית לאחר 'השבת השחורה'.

¹ דניאל רוזן, תרגום קטע מפרק 13, עמודים 554 – 580, מהספר:

John Ferris, *Behind the Enigma, The Authorised History of GCHQ, Britain's Secret Cyber-Intelligence Agency*, Bloomsbury Publishing, London, 2020.

הערכת המודיעין הבריטית – 3 ביולי 1946, שעה 0800

להלן תרגום הערכת המודיעין הבריטית, כפי שנשלחה משלוחת יחידת ההאזנה בירושלים:

1. תוצאות המבצע:

- א. פעילות הצבא השיגה את אלמנט ההפתעה. המודיעין של 'ההגנה', שבדרך כלל מיועד היטב מראש לתוכניות השלטונות, למד רק על אחד מ-25 החיפושים המתוכננים והעריך בשוגג כי מדובר במהלך מקומי כתגובה לפיצוץ גשר אייב [הפיצוץ אירע בטרם עת מפגיעת כדור, ו-13 לוחמי פלמ"ח נהרגו בהתפוצצות]. כתוצאה לא שונתה היערכות הפלמ"ח ולא ננקטו אמצעי ביטחון בהקשר למסמכים, קשר רדיו וכדומה. הדבר איפשר את תפיסת משרד הפלמ"ח והכרטיסייה במזרע ואת תפיסת מכשירי הקשר בשרון.
- ב. תפיסת מטה הפלמ"ח היא [מכשלה] רצינית לפלמ"ח, אך איננה מכה ניצחת. התפיסה פגעה בשליטה המרכזית הנחוצה להפעלה מהירה של כוח מפורז, כמו הפלמ"ח. באופן דומה, הפסקת הקשר [האלחוטי] של כל פלוגות הפלמ"ח פרט לאחת מאיטה את התקשורת, והקשיים כבר ניכרים. הסמכות העליונה, מטכ"ל ההגנה בתל אביב, מדוכאת. עיקר השליטה והארגון על 'ההגנה' והפלמ"ח נעשית מתחנת [הרדיו] בחיפה. תחנות [רדיו] נוספות של 'ההגנה' פועלות באופן סדיר וכנראה מעבירות תעבורה ליחידות פלמ"ח סמוכות.
- ג. נראה ש'ההגנה' והפלמ"ח עדיין לא תפשו שהמבצע הוא תוצאה של יירוט תעבורת הרדיו שלהם. אנו סבורים כי מציאת צפני 'ההגנה' במזרע תביא כמעט בוודאות לשינוי צפני 'ההגנה' בעתיד הקרוב.
- ד. טרם ניתן להעריך את השפעת המעצרים. אנו יודעים כי רמטכ"ל 'ההגנה', מפקד הפלמ"ח ושני מפקדי יחידות לא נעצרו. הם יוכלו לתכנן מבצעים אך אין לדעת האם הסגל וכוח האדם המצומצם של פלוגות [הפלמ"ח] יוכלו לבצע את הנחיותיהם. יש לקחת בחשבון כי הצבא לא נכנס לכ-15 יישובים עם יחידות פלמ"ח ללא קשר רדיו. זה מייצג כ-450 איש.

2. תגובות 'ההגנה' פלמ"ח:

- א. יש עדויות למיקוד [הפעילות] בשמירה על הארגון על ידי נקיטת צעדי ביטחון, כמפורט:
 - א) פיזור מחנות וקורסים.
 - ב) הפסקת פעילות משרדית והעברת דואר פנימי.
 - ג) יחידות הפלמ"ח משמידות חומר מפליל אך שומרות את מסמכי קשר הרדיו במקומות בטוחים ביותר ["Ultra safe place"].
 - ד) נעשו סידורים שכל הגברים יפנו יישובים באופן חשאי בעת חשש לחיפוש [בידי הצבא]. הנשאים לא יתנגדו לחיפוש.
 - ה) נאסר על קצינים לנוע בדרכים. חוגרים יכולים לנוע רק כשברשותם תעודות זהות תקפות.
 - ו) בוטלו חופשות אנשי הפלמ"ח.

- ז) יוחלפו מפקדי 'ההגנה' ביישובים.
- ח) מקומות מפגש 'ינוקו'.
- ב. יש עדויות לתכנון התאוששות:
- א) ב־2 ביולי נשלחה הודעה ללונדון ולמילנו כי כוחות הפלמ"ח 'מתארגנים'.
- ב) מפקדי פלוגות ומחלקות הונחו לחזור ליחידותיהם.
- ג) [תחנת הרדיו ב'] חיפה דיווחה ב־30 ביוני כי ניתנו הנחיות לכל אנשי הפלמ"ח והמילואים (6,000 איש, פחות העצורים). הדבר מרמז על גיוס מילואים.
- ד) אביאל [יהושע גלברמן], ראש מחלקת ההדרכה ומפקד תל אביב, מפקד החי"ש, נהפך לגורם בולט. כוח זה [החי"ש] יכול לבצע פעולות [כנגד הבריטים].
- ה) כל היחידות נצטוו להקשיב לשידורים היומיים של 'קול ישראל', פקודות מוסוות יועברו בדרך זו.
- ג. מורל: ההתרשמות מהתעבורה היא כי היחידות המומות והפלמ"ח משובש זמנית. בולט העדר הבהלה שראינו בעבר [בתגובות] לפעולות [בריטיות] יותר מקומיות. רושם זה נתמך בדיווחים מדויקים יחסית על חיפושים, לא מיופים בדמיון והגזמות. יוצאי דופן הם דוחות 'צבעוניים' ולא מבוססים על עינויי עצירים בעתלית.
3. דפ"א (דרכי פעולה אפשריות) [של 'ההגנה']: לא ניתן לחזות בדייקנות – מוקדם מדי, ועדיין אין מספיק תעבורה. הפלמ"ח עסוק באבטחת חלקי הארגון שלא נפגעו אך יש רמזים לגיוס והתארגנות מחדש. יש להניח תגובה אלימה כנגד כוחות הוד מלכותו ו/או מבצע לשחרור אסירים מלטרון ועתלית."

לוט : המסמך הבריטי.

TOP SECRET CREAM

To: LSIC and SLJ CAIRO.

TOO: 031730/7/46.

From: SLJ CLOVER.

TOR: 041015/7/46.

MOST IMMEDIATE.

BRAN/YD 564.

ROBERTS repeated KELLAR from BURBIDGE.

Appreciation of situation 0800 hours

3rd July 1946.

Main paragraph one. Effect of Operation.

(A) Army operation achieved element of surprise. HAGANA intelligence, normally well informed in advance of authorities' intentions, learned of only one of 25 searches and wrongly appreciated that it was local affair resulting from AZZIB Bridge blow-up. As a result no changes in PALMACH dispositions made and no security precautions taken with respect to documents, W/T etc. This borne out by capture of PALMACH office plus card index at MIZRA and W/T sets in SHARON.

(B) Capture of PALMACH Headquarters serious but no fatal blow to PALMACH. Capture removed central control so necessary to scattered force such as PALMACH for rapid action. Similarly temporary closing down of all but one of PALMACH company sets will slow down communications. Routing difficulties already noticeable. G.H.Q. HAGANA TEL AVIV, the supreme authority now much subdued

TOP SECRET CREAM

2.

subdued, greater part of organising for both HAGANA and PALMACH being done via HAIFA station. Other HAGANA stations working normally and probably passing traffic for PALMACH when locations nearby.

(C) HAGANA and PALMACH apparently not yet realised operation resulted from interception of their W/T traffic. Suspect however that HAGANA ciphers found at MIZRA. This almost certainly means change in HAGANA cipher near future.

(D) Not possible to measure effects of arrests yet. We know Chief of Staff, HAGANA, Head of PALMACH and two Unit commanders were not arrested. These will be able to do high level planning but remains to be seen whether or not depleted Company Staffs and men can carry out their instructions. Should be borne in mind that some 15 settlements containing PALMACH detachments without W/T were not entered. This represents total of 450 men.

Main paragraph two. HAGANA-PALMACH reaction.

(A) Primary concern evident is to save what remains of organisation by instituting security measures as follows :

A. Courses and camps and personnel dispersed.

B. Office work and internal post to cease.

C. PALMACH units to destroy incriminating material

TOP SECRET CREAM

3.

material but to keep W/T documents in ultra safe place.

D. Arrangements to be made for all males to evacuate settlements discreetly if search believed imminent. No resistance to be offered by remainder.

E. No one above rank of N.C.O. permitted travel and rank and file only when in possession valid identity documents.

F. No leave to be granted in PALMACH.

G. HAGANA leaders in settlements to be changed.

H. Meeting places to be cleaned up.

(B) Planning for recovery already evident.

A. LONDON and MILAN informed 2nd July that PALMACH forces being "organised".

B. Unit and Company Commanders to return to Headquarters at once.

C. HAIFA reported 30th June all PALMACH and reserve (total 6,000 less detainees) had been issued with instructions. Suggests mobilisation of reserve.

D. AVIEL, HAGANA Field Army Commander becoming prominent. Suggests eventual action possible by this force.

E. All formations instructed to listen to

TOP SECRET CREAM

4.

to KOL ISRAEL daily. Veiled general orders could be passed this way.

(C) Morale. Impression from traffic is that organisations are stunned and PALMACH temporarily dislocated. Notable absence of panic often observed in earlier more localised operations. This impression supported by relatively accurate factual reporting of searches, unadorned by customary flights of imagination and general exaggeration. Exceptions to this are highly coloured quite unfounded reports of tortures inflicted on detainees ATHLIT.

Main paragraph three. Possible courses.

Too early and insufficient traffic yet to forecast with any accuracy. PALMACH occupied in safeguarding undamaged parts of organisation but regrouping and mobilisation hinted at. Suggest eventual violent retaliation against H.M. forces and/or operation to release members in LATRUN and ATHLIT.

ACTION

INFORMATION

MR. KELLAR.

D.D.3.

מקרא:

שם	מקרא
CREAM	הכינוי הבריטי למודיעין שהופק מפענוח תשדורות הרדיו של 'ההגנה'
D.D.3.	Deputy Director for Diplomatic Intelligence, GCHQ (Government Communications Headquarters)
KELLAR	אלכסנדר קלר, איש MI5 שעמד בראש יחידת המודיעין הבריטית SIME (Security Intelligence Middle East) בקהיר
LSIC	Liaison Signal Intelligence Cairo
SLU CAIRO	שלוחת GCHQ בקהיר – Sigint Liaison Unit Cairo
SLU CLOVER	שלוחת GCHQ בירושלים – Sigint Liaison Unit CLOVER (Jerusalem)